

Spomenička baština Narodnooslobodilačke borbe u ludbreškom kraju

VENIJA BOBNJARIĆ-VUČKOVIĆ

Prošlo je točno 75 godina od izbijanja Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, najvećeg sukoba u ljudskoj prošlosti. Tijekom četiri ratne godine u Podravini, Prigorju, na Kalniku, u Moslavini vodile su se borbe te je stradalo mnogo civila te vojnika s obje strane. U spomen na stradale te na ratne događaje, na ludbreškom je području podignuto više od 30 spomen-obilježja Narodnooslobodilačkoj borbi. Prošle je godine (2015.) u Varaždinu održan stručni skup „Spomenička baština NOB-e, 70 godina poslije“ u organizaciji Zajednice udruga antifašističkih boraca i antifašista Varaždinske županije i Ministarstva kulture Republike Hrvatske. U ovom radu bit će iznijeti podatci o svim dosada evidentiranim i sačuvanim oblicima spomen-obilježja, kao i drugih vrsta spomenika memorijalnog i umjetničkog karaktera od kojih svaki na svoj način evocira događaje i žrtve NOR-a na području bivše općine Ludbreg. Formalnom analizom će se utvrditi da većina spomenika nema posebnu umjetničku vrijednost, već su važni za lokalnu zajednicu kao sjećanje na tragične događaje iz nedavne prošlosti u koje je stanovništvo ludbreškog kraja bilo aktivno i masovno uključeno. S aspekta povijesti umjetnosti, posebna pažnja bit će posvećena samo značajnijim umjetničkim djelima iz razdoblja poslije-ratne umjetničke produkcije u duhu socijalističkog realizma.

Ključne riječi: NOB, Ludbreg, spomen-obilježja

1. Uvod

Na području bivše općine Ludbreg koja je, osim današnjeg grada Ludbrega, obuhvaćala i područja općina Martijanec, Sveti Đurđ, Veliki i Mali Bukovec, do danas je evidentiran velik broj spomen-obilježja: jedno spomen-područje, dvije spomen-sobe, devetnaest spomenika, sedam spomen-ploča, dvije biste, dvije spomen-kosturnice i dva nadgrobna spomenika. Nastali su u razdoblju od 1960-ih do 1980-ih godina u spomen na događaje iz Narodnooslobodilačkog rata (NOR-a), a inicijativu za njihovo postavljanje dali su mještani ili udruge koje su na taj način htjele znakovito obilježiti jedan period iz nedavne prošlosti u kojem je sudjelovao i tragično preminuo velik broj boraca i mještana. Većina tih spomen-obilježja

sačuvana je na izvornim lokacijama i nepromijenjenog oblika, a jedan manji broj je dislociran iz objektivnih razloga. Međutim, nekoliko njih je namjerno uklonjeno, oštećeno ili pak trajno uništeno.

2. Spomen-obilježja

U spomen-obilježja ubrajamo: spomen-ploče, spomenike, spomen-kosturnice, grobnice te biste.

Spomen-ploče su kamene ploče s uklesanim prigodnim tekstom ili imenima poginulih boraca i žrtava. Obično su postavljene na neki od javnih objekata u naselju (društveni dom, zgrada škole, čitaonice, rodna kuća borca). Nalazimo ih u naseljima: Globočec, Hraštovsko, Komarnica, Ludbreg (dvije ploče) i Po-

ljanec (dvije ploče). Bilo ih je ukupno šest, a do danas ih je sačuvano pet.

U Ludbregu su bile postavljene dvije spomen-ploče. Jedna ploča bila je postavljena na zgradi stare pučke škole,¹ na glavnom gradskom Trgu sv. Trojstva, a sadržavala je stihove Jure Kaštelana. Druga ploča bila je postavljena u Gajevoj ulici (nekad Ulica 17. udarne brigade) na kući obitelji Drvar. Obje ploče uklonjene su kod rušenja objekata. Ploča sa stare škole bila je pohranjena u novoizgrađenoj Osnovnoj školi *Dragice Kancijan* u Ludbregu,² ali joj se do danas gubi trag. Druga ploča se čuvala u prostorijama Općinskog odbora SUBNOR-a Ludbreg. Spomen-ploča koja je nekad stajala na zgradi društvenog doma u Hrastovskom premještena je na postolje s bistom Bože Lajnera. Spomen-ploča koja se nalazila u Poljancu na zgradi Knjižnice i čitaonice danas je smještena na objektu društvenog doma, a druga je inkorporirana u spomenik.

Spomenici predstavljaju samostalno arhitektonsko ili kiparsko djelo posvećeno uspomeni na znamenite osobe ili važne događaje.³ Spomenici podignuti u ludbreškom kraju posvećeni uspomeni na poginule borce NOB-a ili žrtve fašističkog terora ne mogu se okarakterizirati niti kao arhitektonsko, niti kao kiparsko djelo, već većinom kao samostalni objekti skromnog oblikovanja upotpunjeni nekim od karakterističnih antifašističkih ikonoloških simbola (zvijezda, srp i čekić). Uglavnom su podignuti na istaknutom mjestu u naselju pored neke javne zgrade, do njih vodi uređena prilazna staza, a često su okruženi parkovnom arhitekturom ili cvjetnim nasadima. Autori tih objekata anonimne su osobe iz naroda jer su ih većim dijelom sazidali građani udruženim snagama. Za građu je korišten prirodni tamnosivi, zeleni ili bijeli, najčešće neobrađeni, kamen kojim je obzidana jezgra, vjerojatno načinjena od betona. Oblikovani su kao samo-

stalni objekti u prostoru masivne, zbijene i zativorene forme kvadratnog, trapeznog ili višekutnog oblika, hrapave i neravne površine. Na spomenik je s prednje strane aplicirana kamena spomen-ploča s prigodnim tekstom i/ili popisom poginulih boraca. Kod nekih se iznad ploče ili na vrhu spomenika nalazi crveno obojena petokraka zvijezda. Spomen-obilježja ili spomenici podignuti su u razdoblju od 1960-ih do 1980-ih godina. Prema morfološkim karakteristikama možemo ih grupirati u nekoliko skupina:

- spomen-obilježje u obliku monolita sazidana od obrađenog ili neobrađenog kamena sa spomen-pločom (Bolfan, Dubovica, Mali Bukovec, Martijanec, Selnik, Sesvete, Slanje, Sveti Đurđ),
- spomen-obilježje u obliku monolita od obrađenog ili neobrađenog kamena sa spomen-pločom i zvijezdom (Duga Rijeka, šuma kod Duge Rijeke, Hrastovljan, Karlovec, Lubreški Ivanec, dvorište obitelji Drvar u Ludbregu, Luka, Poljanec),
- spomenik izvedenog oblika od betona sa spomen-pločom (Hrženica, Ludbreški Ivanec, Hrastovljan – ‘mlin),
- spomenik većih dimenzija sa spomen-pločom i reljefom (V. Poganec, Čukovec, Veliki Bukovec, Ludbreg – mali park).

Vrijedno je spomenuti i detaljnije opisati spomenike sa spomen-pločom i reljefom koji su u pravilu većih dimenzija i pomnije oblikovani. U nekim slučajevima su za izradu reljefa angažirani već renomirani arhitekti i umjetnici kipari.

Spomenik u Čukovcu podignut je na podnožju od dvije stube, a postavljen je na izduženom pravokutnom postolju visine 60 cm. Gornji glavni dio spomenika sastoji se od tri dijela (250x320x40 cm). Lijevo i desno nalaze se dva viša pravokutna bloka završno obrađena žbukom koja imitira kamenu građu. Na njima su s prednje strane aplicirane spomen-ploče od tamnog kamena s ispisanim sljedećim stihovima:

*„Oh kakve li smo krhke igračke
U krvničkim jakim rukama!
O, dugo, dugo, još dugo poslije na
tuđe će oči gledati
kao što gledasmo i mi!“*

1 Jednokatna školska zgrada na glavnom Trgu sv. Trojstva sagrađena je 1899. godine, a srušena 1976. godine.

2 Novosagrađena osmogodišnja škola u Ludbregu od 1961. do 1990-ih godina nosila je naziv po istaknutoj ludbreškoj SKOJ-evki i borcu NOR-a Dragici Kancijan.

3 ANIĆ, Vladimir: *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber, 1996., 974.

Ispod stihova navedena su imena poginulih osoba. Središnji dio spomenika, u obliku pravokutne ploče, nešto je niži od bočnih na koji je apliciran reljef (76x72x3,5 cm) u obliku peterokuta s upisanom petokrakom zvijezdom crvene boje. Unutar zvijezda izveden je niski reljef s prikazom figura partizanke i partizana s puškom u ruci. Iza njih vijori crvena zastava, a ispod lovorova grančica. Petokraka zvijezda izvedena je od opeke, a reljef je vjerojatno lijevan u betonu ili žbuci. Ostali dio spomenika završno je obrađen glatkom oblogom od sitnih crnih i bijelih kamenčića (tzv. *samoborac*). Autor ovoga spomenika je nepoznat.

Spomenik u Velikom Bukovcu smješten je na raskrižju pored župne crkve. Postavljen je na niski postament (40x500 cm) usred širokoga povišenog podija s tri stube. Izrađen je od brušenog *samoborca*, a ima oblik položenog pravokutnika (190x400 cm). Sa svake strane je po jedna kamena ploča s ispisanim imenima poginulih boraca, dok je u sredini niski reljef (139x190 cm) sastavljen od tri odvojena prizora. U središtu svakog prizora muški je lik u naglašenoj gesti borbenog stava. Lijevi prizor smješten je unutar zatvora, a ispred muškarca ležeća su mrtva ve ispijena tijela. Desni prizor prikazuje borca koji pridržava poluležećeg ranjenog druga. U središnjem prizoru prikazani su borci u jurišu s vijorećim barjakom u pozadini i tijelom poginuloga njemačkog vojnika u prednjem planu. U sva tri prizora ponavljaju se simboli borbe i patnje: puška, rešetka i mrtva tijela. Autor reljefa je F. Cota,⁴ a djelo je podignuto 1954. godine.

Spomenik u malom parku u Ludbregu ima oblik monolita od neobrađenog kamena sa spomen-pločom i reljefom. U Ludbregu na križanju triju ulica podignut je spomenik borcima sportašima u obliku trostrane piramide čija je širina stranice baze 120 cm. Na svakoj strani piramide, u visini očiju, nalazi se mala niša unutar koje je umetnuta, u punom volumenu izvedena, glava partizana (27x17x23 cm). Ispod svake od tri niše s modeliranom glavom pričvršćena je kamena ploča s prigodnim tekstom, a na vrhu piramide nalazi se petokraka zvijezda. Ovdje je riječ o najstarijem spomeniku posvećenom NOR-u na ludbreškom području.

4 Podatci o autoru spomenika preuzeti su iz dokumentacije UABA Ludbreg (SUBNOR), ali na samom spomeniku nije pronađen autorov potpis.

Sl. 1. Spomenik palim borcima u Velikom Bukovcu (snimio: M. Dretar).

Sva gore navedena memorijalna obilježja posvećena značajnim događajima i osobama iz razdoblja radničkog pokreta i NOB-a imaju dokumentarni i povijesni značaj za lokalnu zajednicu, ali kao takva ipak nisu ispunjavala sve propisane kriterije za upis u Registar i zaštitu u svojstvu kulturnog dobra na razini države. Kako prema kriterijima za vrednovanje povijesnih događaja i osoba 20. stoljeća ne predstavljaju dostignuća od posebne umjetničke vrijednosti, prepuštena su na brigu lokalnoj zajednici.⁵

Biste ili poprsja prikazuju gornji dio tijela ili glavu osobe. U ludbreškom kraju nalazile su se dvije biste posvećene likovima poginulih boraca.

Bista s likom prvoborca i narodnog heroja Antuna Blažića Šimuna postavljena je u Globočecu 1961. godine. Bila je smještena na visokom crnom monolitnom postolju ispred društvenog doma u Globočecu na južnoj strani u odnosu na glavnu cestovnu prometnicu. Autor biste je Vjekoslav Rukljač. Bista je nestala, a ostalo je samo kvadratno postolje koje je u međuvremenu uklonjeno.⁶

Bista s likom prvog komandanta Kalničkoga partizanskog odreda Bože Lajnera, u selu Hrastovsko podignuta je 1960. godine, neda-leko glavne cestovne prometnice u okruženju skromno uređenog parka. Brončana bista (80x57x33 cm) postavljena je na bijelom monolitnom postolju (160,5 cm) kvadratnog tlocrta

5 Zaključci i kriteriji Stručnog povjerenstva za izradu kriterija za vrednovanje povijesnih događaja i osoba 20. stoljeća od 26. 10. 2011. godine.

6 Bista je pod nepoznatim okolnostima uklonjena u travnju 2009. godine, kao i kopija biste iz Ciglani u Ludbregu.

(38x38 cm; visine 160,5 cm). Portret Bože Lajnera karakterizira jednostavan i sažet kiparski likovni izraz i zatvorena forma glatkih površina kojom je naznačena samo generalna silueta lica. Autor biste akademski je kipar Vjekoslav Rukljač iz Poznanovca i sam sudionik NOB-a, čija se signatura (RUKLJAČ) nalazi na samom donjem rubu lijeve bočne strane biste. Vjekoslav Rukljač učenik je Frana Kršinića uz kojeg se usavršavao u izvedbi ljudskog tijela, posebice ženskoga akta.⁷ Međutim, ostvario je i mnoga djela s tematikom NOB-a: spomenike u punoj skulpturi, reljefe i biste, poput ove iz sela Hrastovsko.

Spomen-kosturnice ili grobnice s nadgrobni spomenikom podignute su na mjesnim grobljima, a u njima je zajednički pokopano više osoba, odnosno poginulih boraca. U Ludbregu se na gradskom groblju nalaze dvije spomen-kosturnice u kojima je pokopan veći broj osoba pa su one po dimenzijama i najveće. Sačuvane grobnice s nadgrobni spomenicima u kojima je pokopan manji broj osoba su: dvije na groblju u Martijancu (članovi obitelji Šantavec), Poljancu (dvije osobe), Selniku (četiri borca) i Svetom Petru (zajednička grobnica).

Od svih navedenih vrijedno je istaknuti dvije spomen-kosturnice ili grobnice u Ludbregu koje su također većih dimenzija, pomnije osmišljene i oblikovane. U nekim slučajevima su za izradu reljefa također angažirani, u to vrijeme već renomirani arhitekti i umjetnici kipari, kao i na nekim spomenicima koji su već ranije opisani (V. Bukovec).

Spomen-kosturnica boraca XVII. udarne brigade smještena je u jugozapadnom dijelu ludbreškoga groblja (nedaleko mrtvačnice). U njoj su pokopani borci XVII. slavonske udarne brigade koji su izginuli u borbama za oslobođenje Ludbrega 1944. godine, kao i neki kasnije stradali borci te naknadno pokopani narodni heroj Antun Blažić Šimun. Kosturnica koja je podignuta 1950. godine ima povišeni nadgrobni humak (cca 25 cm) koji je obložen pločama umjetnog kamena. Iznad sjeverne linije humka, podignuto je usko podnožje (visine 30 cm) sa zidom (278x358x55 cm) na kojem je s južne strane postavljen u bronci izliven reljef (130x199x8 cm) autora Frane Cote (signatura COTA F. u donjem lijevom kutu), kipara i arhi-

tektka rođenog u Kninu 1898. godine. Na reljefu su prikazane figure petorice partizana u punoj ratnoj opremi koji su odjeveni u partizanske uniforme s kapama „titovkama“ na glavi, puškama u ruci te redenicama prebačenim preko ramena. Simetričnost kompozicije uočava se u naglašenim horizontalama u središnjem dijelu reljefa s tri partizanska lika te u dijagonalama tijela dvaju krajnjih likova. Središnja tri lika prikazana su u desnom profilu preklapajući se tijelima u istovjetnom ritmičkom pokretu. Dva krajnja lika, lijevo i desno, prikazana su u pokretima kojima su dijagonale naglašene položajem njihovih tijela i udova. Dok je lijevi lik tijelom i glavom okrenut unazad, desni lik je nagnut prema naprijed. Sagledavši cjelinu reljefa uočava se skladan ritam masa što je karakteristika, ne samo Cotinog kiparskog rada, već i oblikovanja prostora kao arhitekta. Ludbreški reljef jedan je od njegovih posljednjih radova pred smrt, 1951. godine. Cotin kiparski likovni izraz je u početku njegove karijere pod utjecajem secesije i Meštrovića, dok se kasnije priklanja realizmu.⁸ Izradio je mnoge portrete, reljefe, medalje i plakete.

Spomen-kosturnica Kalničkoga partizanskog odreda smještena je u sjeveroistočnom uglu ludbreškoga groblja, a podignuta je 1981. godine na mjestu gdje su zajednički pokopani svi poginuli borci i ostali rodoljubi pali u borbi za oslobođenje zemlje. Spomenik je podignut na niskom izduženom podnožju (0,16x13,20x2 m) obloženom pločama svijetlog umjetnog kamena. Spomenik od prirodnog, neobrađenog tamnosivog kamena proteže se širinom cijelog podnožja (162x1320x110 cm), a simbolički predstavlja stilizirani masiv Kalničkoga gorja. Ideju za oblikovanje spomenika dao je ludbreški dizajner Nevenko Perin. Ispred zida s prikazom Kalničkoga gorja uko-so je postavljena nadgrobna ploča od bijelog kamena na koju je crnim slovima uklesan tekst s posvetom poginulim borcima, a autor stihova je prof. Vlado Mađarić iz Ludbrega.

„Živi –
U borbi za slobodu
Postali ste veći
Od samog života.
Poginuli –

7 Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv.4. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1966., 138. (M. Pe.)

8 Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv.1. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1984., 236–237. (R.)

*Za slobodu
Ostajete veći
Od smrti.
Ostajete –
Za uvijek
Upisani u srca
Svih koji vole
Slobodu.“*

Bista s likom Bože Lajnera, autora V. Rukljača, kao i reljefi na spomen-kosturnica-
ma u Ludbregu i Velikom Bukovcu (autora F. Cote) predstavljaju djela socijalističkog realizma, umjetničkog pravca koji se proširio i u jugoslavenskim zemljama nakon Drugog svjetskog rata. Velik dio umjetnika, slikara, kipara, pjesnika i glazbenika i sami su bili aktivni sudionici Narodnooslobodilačke borbe. Iskusili su patnju i stradanja naroda, a mnogi su i poginuli. Zato su njihova djela, od kojih su mnoga nastajala već u vrijeme rata, duboko doživljen likovni dokument toga vremena iskazan na vrlo ekspresivan način. Iako ovaj smjer u umjetnosti stilski predstavlja kontinuitet prijeratne socijalno angažirane umjetnosti, pod jakim je utjecajem socijalističke ideologije koja je utemeljena na dijalektičkom materijalizmu. Umjetnici su bili politički angažirani, a njihova umjetnička djela nastajala su u skladu s tim novim idejama i političkom praksom koja je bila važnija od estetike. S jedne strane ostaju vjerni tradiciji akademskog realizma, a s druge strane odbacuju sve novije svjetske tendencije moderne umjetnosti. Od svih motiva najomiljeniji su im figuradni prikazi s izraženim herojskim gestama i patetičnim formama (borbenim ili radnim) koji su našli plodno tlo baš na spomenicima i reljefima podignutim u spomen-događajima ili osobama. Najznačajniji autori spomenika koji su se podizali diljem SFR Jugoslavije bili su: A. Augustinčić, V. Radauš, F. Kršinić, P. Vojković, I. Sabolić i spomenuti V. Rukljač.

Iako od 1950-ih godina, nakon značajnih političkih događaja, popušta utjecaj sovjetske angažirane umjetnosti koja rezultira nešto većom slobodom mišljenja i izražavanja, a koja se uočava i u djelima nekih umjetnika (D. Džamonja, V. Bakić), likovnih teoretičara i kritičara, u bistama i reljefima s ludbreškog područja još uvijek se uočavaju osnovne karakteristike gore opisanog stilskog pravca socijalističkog realizma.

Sl. 2. Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašizma u Hrženici (snimio: M. Dretar).

3. Memorijalne zbirke

Memorijalne zbirke oformljene su kako bi se na stručan, muzeološki način prezentirali pojedini događaji, ličnosti i prostori našega bližeg okruženja koji su značajni za povijest Narodnooslobodilačkog rata u Hrvatskoj. Zbirke su smještene na povijesnim lokacijama, a u postavu je korištena arhivska građa (dokumenti, fotografije i karte), kao i autentični predmeti kojima se trebalo bolje dočarati to vrijeme i događaji. Na postavu zbirke bili su angažirani muzealci i povjesničari, a osnovna svrha im je bila da se na dokumentaran način zabilježe određeni događaji i ličnosti iz naše bliže prošlosti koja svjedoči o stradanjima i razaranjima u Drugom svjetskom ratu. Cilj memorijalnih zbirki bio je da se kod starijih generacija sačuvaju sjećanja o tim događajima te da se mladi educiraju o povijesnim događajima svoga zavičaja.

Memorijalna zbirka *Spomen-bolnica Gabrinovec* na *Spomen-području Kalnik*. Konspirativna bolnica djelovala je u razdoblju od 1943. do 1944. godine, nalazila se u šumi Gabrinovec na sjevernim obroncima Kalničke gore, a bila je namijenjena liječenju ranjenih boraca Narodnooslobodilačke vojske. Rekonstruirana je na izvornoj lokaciji 1979. godine, a rekonstrukcija je obuhvatila dvije drvene barake s

kompletnim inventarom koji se sastojao od 14 željeznih kreveta s posteljinom, drvenih kreveta, peći – bubnjare, ormarića s medicinskim instrumentarijem, operacijskog stola, posuđa za jelo i ostalog. U početku je bila pod upravom Bolnice za reumatske bolesti u Varaždinskim Toplicama, a od 1983. godine pod Zavičajnim muzejom Varaždinske Toplice. Od 1990-ih godina bolnica je sve više zapuššana i devastirana. Od 2008. godine na inicijativu Milivoja Dretara, tajnika UABA Ludbreg, a uz potporu Varaždinske županije, općine Martijanec i grada Ludbrega, započinje obnova i rekonstrukcija pojedinih objekata bolnice i njenog inventara. Obnovljene su dvije barake od kojih je u jednoj uređena spomen-soba s bolničkim inventarom koji nije autentičan, već rekonstruiran. Druga baraka uređena je za okupljanje i edukaciju posjetitelja. Uređen je i okoliš koji uključuje spomen-obilježje, šumski izvor i manje partizansko groblje. Oko cijelog kompleksa zasađeno je drveće, ukrasno grmlje i cvijeće. Staze koje povezuju objekte posute su šljunkom, a postavljene su i klupe. Prostor *Spomen-bolnice Gabri novac* uređen je kao muzej na otvorenom te je namijenjen trajnoj memoriji i edukaciji mladih.

Spomen-soba NOB-a Velikom Pogancu postavljena je 1981. godine u zgradi osnovne škole koja je do 1990-ih godina nosila naziv *OŠ 32. divizije*. Ova spomen-soba, kao i ona u Ludbreškom Ivancu, upravno je pripadala Muzeju grada Koprivnice izvan matične zgrade, a autor koncepcije bio je koprivnički muzealac i povjesničar Franjo Horvatić. Spomen-sobu u Velikom Pogancu još uvijek jednom godišnje posjećuju preživjeli borci prilikom polaganja vijenca na grob Nikole Severovića, narodnog heroja Kalničkoga partizanskog odreda. Spomen-soba sastoji se od 11 panoa koji sadrže fotokopije raznih dokumenata, fotografije ličnosti i događaja, karte područja i skice položaja borbenih jedinica. Sadržaj je razvrstan prema sljedećim tematikama: 1. Razvoj borbenih jedinica na Kalniku, Bilogori i Podravini; 2. Partizanske grupe i odredi 1942 – 1943. godine; 3. Podravski odredi; 4. 32. divizija i 10. korpus; 5. Partizanske brigade od 1941. do 1944. godine; 6. U predahu borbe; 7. Karta spomen-obilježja NOR Jugoslavije; 8. Partizanski tisak; 9. Borbeni put brigade B. Radić od 1943. do 1945. godine; 10. Oslobođeni teritorij 1943./1944. godine. Spomen-soba je zapuššana, sa zidova se ljušti boja, neke karte su izbljedjele ili polo-

Sl. 3. Bista Bože Leinera, prvog komandanta Kalničkog odreda, Hrastovsko (snimio: M. Dretar).

mljene, a na nekim panoima fotografije su otpale ili pak nedostaju.

Spomen-soba u Ludbreškom Ivancu posvećena je Kalničkom partizanskom odredu i samom naselju Ludbreški Ivanec u kojem je od studenog 1942. godine do kraja rata 1945. godine bila središnja baza NOB-a za sjeverozapadnu Hrvatsku. Postavljena je 1985. godine u jednoj prostoriji društvenog doma, a sastoji se od nekoliko panoa s fotokopijama fotografija i dokumenata te nekoliko karata i planova prema sljedećem rasporedu:

- Plan naselja Ludbreški Ivanec 1943. godine u vrijeme kada je u njemu smještena središnja baza NOB-a za SZ Hrvatsku, legenda, fotografija Nikole Severovića, jednog od komandanta Kalničkoga partizanskog odreda
- Komanda kalničkoga partizanskog odreda (fotografije i dokumenti)
- Sažetak o osnivanju i djelovanju Kalničkoga partizanskog odreda
- Zapovijedi i planovi borbenih akcija (dokumenti i fotografije)
- Karta s prikazom borbenog puta brigade Braće Radić od 1943. do 1945. godine.
- Oslobođeni teritorij u prosincu 1943./1944. godine (dokumenti i fotografije)
- Kraj rata i oslobođenje (slavljeničke fotografije grupe boraca)
- Fotografije učesnika NOB-a iz sela Ludbreški Ivanec, Apatovac, Veliki Poganac i Grabričani.

Iako su još uvijek postavljeni na zidovi-

ma spomen-sobe, panoi su u lošem stanju jer je prostorija vlažna. Zbog toga su legende, fotokopije dokumenata i fotografije izbljedjele, mjestimično natopljene vlagom i izvitoperene.

4. Zbirka slika

Udruga antifašističkih boraca i antifašista Ludbreg (UABA-a, prije SUBNOR-a), koja koristi prostorije u bivšoj zgradi Komiteta u ulici Petra Krešimira, posjeduje dvije slike s tematikom NOB-a. Slike su vjerojatno donacije autora 1960-ih godina.

Slika *Žena na izvoru* autorice M. Štok izrađena je tehnikom ulja na platnu. Dimenzije slike su 54x63 cm, a nalazi se unutar ukrasnog okvira. Prikazuje lik žene koja stoji blago pognuta ispred jedne stijene iz koje izvire mlaz vode. Žena u ruci drži posudu u koju prikuplja vodu s izvora. Prikaz stijene u stražnjem planu i žene u prednjem smješteni su u samo središte kompozicije i predstavljaju jedine gledatelju prepoznatljive forme. Prostor s obje strane, koji predstavlja okolni pejzaž, prikazan je u nejasnim i nedefiniranim formama. Simetrija kompozicije naglašena je svijetlim tonovima stijene nasuprot tamnih nepravilnih mrlja na stranama. Prikaz je sveden na osnovne oblikovne elemente koji se nalaze na granici realističnog, ekspresionističkog i apstraktnog likovnog izričaja koji pojačavaju naglašene teksture pojedinih površina primjenom gustih namaza raznih tonova smeđe boje kistom ili špahtlom. Slika je u dobrom stanju, no kako nije zaštićena staklom površina je prekrivena tankim slojem prašine koja ju čini tamnijom nego što je vjerojatno bila u originalu. Vrijeme nastanka kao i okolnosti pod kojima je dospjela u vlasništvo SUBNOR-a nije poznato.

Slika *Borbe na Kalniku*, autora Mije Kovačića iz 1960. godine, izrađena je tehnikom ulja na platnu bez podokvira već kaširano na tanku kartonsku ljepenku. Dimenzije su 90x160 cm, a nalazi se unutar jednostavnog ukrasnog okvira. Prikazuje naoko idiličan bregoviti pejzaž sa seocetom u stražnjem planu, a u središtu prednjeg plana scenu borbe između partizana i njemačkih vojnika. Sva strahota ratnih razaranja simbolično je dočarana detaljima aviona u letu, tenkom nadomak sela, dimom koji se diže s krovova kuća i motivima poginulih, smaknutih ili izbjeglih mještana sela. Slika je rađena u duhu naivnog slikarstva s mnogo-

brojnim precizno izvedenim detaljima krajo-lika i figura u živom koloritu. Izmjena mnogobrojnih kontrasta raznih svijetlih i tamnih polikromatskih tonova lazurno nanesenih boja pojačava dinamičnu i napetu atmosferu jednog takvog tragičnog prizora. Sliku je 1960-ih godina SUBNOR-u poklonio sam autor slike. Ona je u dobrom stanju jer boja dobro prijanja za platnenu podlogu, postoje oštećenja na rubovima te su vidljiva manja oštećenja u obliku mnogobrojnih sitnih rupa koje su nastale od uboda metalnim šiljkom s pozadine.

5. Zaključak

Od svih navedenih spomenika i zbirki s područja bivše općine Ludbreg kao memori-jalnim obilježjima stradanja za vrijeme Drugog svjetskog rata niti jedan od njih nije proglašen povijesnom ili kulturnom baštinom od velikog značaja za Republiku Hrvatsku,⁹ stoga nisu ni upisani u Registar zaštićenih kulturnih dobara temeljem rješenja Konzervatorskog odjela u Varaždinu, već su u svojstvu memorijalnih spomenika lokalnog značaja preporučeni za zaštitu i održavanje na razini gradova i općina kojima pripadaju.

Velik dio tih spomenika, za razliku od ostalog dijela Podravine,¹⁰ očuvan je do danas i nisu doživjeli značajnije promjene bilo u morfološkom smislu, bilo u smislu percepcije spomeničke simbolike. Spomen-obilježja su do 1990. godine održavana i o njima su se brinuli mjesni odbori Saveza boraca. Od 1990. godine o njima brinu sami građani i članovi obitelji boraca te još živući borci. Neke od spomen-ploča uklonjene su zbog rušenja objekata, ali su sačuvane i pohranjene na drugom mjestu. Neke su pak naknadno preseljene s građevine na naknadno podignute spomenike u blizini. Spomenici i spomen-kosturnice još uvijek se nalaze na izvornim mjestima, a pohode ih članovi udruge i pojedinci. Manji broj pojedinačnih spomenika nasilno je uklonjen s izvornih mjesta i ne zna im se sudbina. Zbirke su dijelom prepuštene nebrizi mještana, a dijelom

9 Zaključci i kriteriji Stručnog povjerenstva za izradu kriterija za vrednovanje povijesnih događaja i osoba 20. stoljeća usvojeni na Hrvatskom vijeću za kulturna dobra 2009. godine.

10 PETRIĆ, Hrvoje: *Sukob sjećanja i simbolike*. // Podravski zbornik 38 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2012., 66.

Sl. 4. Spomenik NOB-i u Ludbreškom Ivancu
(snimio: M. Dretar).

ipak obnovljene i u funkciji.

Održavanjem i čuvanjem ovoga specifičnog segmenta baštine njeguje se uspomena na sve poginule borbe i mnoge nevine žrtve nasilja. Time se ujedno trajno njeguje antifašistička tradicija, poštuje povijesni, ali i umjetnički kontinuitet jer je stilski pravac socijalističkog realizma bio dugo i čvrsto ukorijenjen u kulturi jugoslavenskih pa tako i hrvatskog, naroda s mnogim vrlo kvalitetnim i značajnim radovima koji su u novije vrijeme doživjeli svoju revalorizaciju.

Summary

Monument heritage of the People's Liberation Struggle on the territory of Ludbreg

Exactly 75 years has passed since the largest conflict in human history, the Second World War, broke out in Croatia. During four war years numerous civilians and soldiers, from the territory in the River Drava Basin, Prigorje, on Kalnik and in Moslavina, were killed on both sides. To commemorate the casualties during these events over thirty monuments dedicated to the People's Liberation Struggle (NOB) were erected on the territory of Ludbreg. In 2015 a conference "Monument heritage of the People's Liberation Struggle, seventy years later", in the organisation of the Association of the Societies of the Antifascist Fighters and Antifascist of the Varaždin County and the Ministry of Culture of the Republic of Croatia, was held in Varaždin. This paper presents the information about all the currently registered and preserved forms of memorials as well as other types of monuments which have a memorial and artistic character of which each, in its own way, evokes the events and the victims of the People's Libera-

tion Struggle on the territory of the former community of Ludbreg. By a formal analysis the author determines that most of the monuments do not have a specific artistic value but are important for the local community as a memory of the tragic events from the recent past in which the population of the Ludbreg area was actively and massively involved. A special attention, from an Art Historian aspect, is dedicated only to the significant monuments of the post war artistic production which were made in the spirit of Socialist regime.

Literatura

- Enciklopedija likovnih umjetnosti, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1966.
- Likovna enciklopedija Jugoslavije, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1984.
- Narodnooslobodilačka borba u delima likovnih umetnika Jugoslavije, Beograd: Invalidski list, 1958.
- Enciklopedija hrvatske umjetnosti, sv. 2, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1996.
- Monografija Ludbreg, Ludbreg: Skupština općine Ludbreg [etc.], 1983.
- Petrić, Hrvoje. *Sukob sjećanja i simbola. // Podravski zbornik 38* (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2012., 66–75.

Izvori

- Dretar, Milivoj. *Obnova Spomen-bolnice Gabrinovec. // Historia Varasdiensis: časopis za varaždinsku povjesnicu 2*, Varaždin: Historia Varasdiensis: časopis za varaždinsku povjesnicu, 2012.
- *Popis spomenka i spomen-obilježja na području općine Ludbreg sa stanjem mjeseca studenog 1988. godine*, Ludbreg: Općinski odbor SUBNOR-a Ludbreg, 1988.
- Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Varaždinu, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Popis spomenka NOB-a na području Varaždinske županije
- Fotodokumentacija *Udruge antifašističkih boraca i antifasista Ludbreg*
- Terenska istraživanja autorice, 9. 2012. – 3.2013.